

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2017/9

MODERN UYGUR ŞAİRİ AHMETCAN OSMAN ŞİİRLERİ VE ONUN ÖNDERLİĞİNDE GUŃGA ŞİİR HAREKETİ

The Poems of Modernist Uyghur Poet Ahmetcan Osman and New Poetry Movement
“Gungga”

Abdulvahit HASANCAN*

Özet

Aruz ve hece vezninin kullanılmaya devam ettiği çağdaş Uygur şiirinde 1980’li yıllarda GuŃga Şiir hareketi başlamıştır. GuŃga şiir serbest tarzda yazılan, anlamı doğrudan belli olmayan şiir türüdür, onun oluşması ve meydana gelmesi Uygur edebiyatında özel bir olgu gibi tespit ediliyor. Ahmetcan Osman bu hareketin yaratıcısıdır, dolayısıyla Uygur edebiyatında Ahmetcan Osmanın ismi GuŃga Şiir yerinde geçer. Maalesef GuŃga şiirler her ne kadar şaşırtıcı bir şekilde ortaya çıkmasına rağmen çok kısa bir süre sonra sona ermiştir. Dolayısıyla Ahmetcan Osmanın yurt dışına gitmek zorunda kalması nedeniyle Uygur edebiyatı sahnesi den çekinmesinden hemen sonra söz konusu hareket sona ermiştir. Bu makale de GuŃga şiirin meydana gelmesi, Ahmetcan Osmanın hayatı ve şiirleri hakkında bilgi verilmiş daha sonrada onun şiirlerin özelliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmetcan Osman, GuŃga Şiir, Modern Uygur Şiiri.

Abstract

In 1980s, a new poetry movement Gunga (Hazy), had emerged into Uyghur literary circle, which had been carried on in two kinds of meter patterns called Aruz meter and syllabic meter. The Gunga means vague, uncertain in Uyghur language and the Gunga poetry also called New poetry as well in Modern Uyghur literature.

New poetry of Gunga, refers to interpret or explain the meaning or the theme in free verse. The birth and formation of the Gunga poetry recognized as a special phenomenon in Uyghur literature field. Ahmetcan Osman was recognized as one of the founders and a leading light of the Gunga Poetry movement. Unfortunately, the appearance of the Gunga poems although very amazing, it soon came to an end after a very short period of time due to the fact that he had to go abroad and left the field of Uyghur literature. In this article, information about the life and works of Ahmetcan Osman was presented and the outstanding features in his poetry was examined.

Keywords: Ahmetcan Osman, Gungga poem, New Uyghur Poetry.

* Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir-TÜRKİYE, E-posta: hasanonuygur@gmail.com.

Giriş

Çağdaş Uygur edebiyatı hem Uygur klasik edebiyatının zenginliklerini içine almış hem de çağdaş zamanda ortaya çıkan şekil, dil, üslup, yapı, türlerde varlığını sürdürmüştür (İminjan 2001:120). XIX. yüzyıla kadar klasik edebiyat geleneğinin devam ettiği Uygur edebiyatının teşekkülünde, Köktürk, Uygur, Karahanlı, Harezmi ve Çağatay dönemi eserleri önemli rol oynamıştır. Zengin bir sözlü kültüre sahip olan Uygur edebiyatı, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Doğu Türkistan'da meydana gelen siyasî olaylarla birlikte yeni bir döneme girer. XIX. yüzyıl, Doğu Türkistan'daki siyasî olayların edebiyata yansıdığı bir dönüm noktasıdır denilebilir (Komisyon 2013:168).

XX. yüzyıl Uygur şiiri ve özelliklerini aşağıdaki üç dönemle düşünebiliriz. Birinci dönem XX yüzyılın başından 1930'lı yıllarda Lutpulla Mutellip'in şiirleri kaleme aldığı zamandır. Bu dönemdeki şiirler aruz vezninde yazılmış olup klasik şiir geleneğini devam ettirmiştir, dolayısıyla bu dönem şiirlerinin önemli özelliği ise aruz veznidir. Abduhaluk Uygur, Nasuha İmin, Nezer Hoca Abdusemetov, Abduqadir Damollam, Abdulla Sadik Piraqi, Kutluk Şevqi, MehmetAli Tefvik, Nemet Helpet, Nasuha İmin, Ayup Qasimi, Tiyipzat Qasimi bu dönemin önemli temsilcileridir. İlk dönem şiirlerinin konusu marifet ve halkı cehaletle karşı uyandırmak olmuştur. Şiirlerde kullanılan dil ise Çağatay dilinin özelliklerinden ziyade halk diline daha yakındır.

İkinci dönem ise Lutpulla Mutellip'in şiirlerini yazdığı dönemden sonra başlayan ve 1980'li yıllara kadar uzanan dönemdir. Bu dönemde Uygur şiirinde hece vezni ile serbest tarzda şiirler kaleme alınmıştır. Bu dönemde "Kültür Devrimi"nin etkisiyle milli edebiyatı, milli kültürü yok etme eğilimi uygulanarak edebiyat, politika ve propaganda için bir araç olarak kullanılmıştır. Abdurehim Ötkür, Lutpulla Mutellip, Nişehit, Ahmet Ziyai, Enver Nasiri, Tiyipjan Eliyup, Qurban Barat, Ruzi Sayit, Abduşükür Mehmetemin, Osmanjan Savut, Memetjan Raşidin, Buğda Abdulla, Abdurehim Abdulla, Mehmetjan Sadiq bu dönemin önemli temsilcileridir.

Üçüncü dönem de 1980'li yıllardan sonra 2000'li yıllara kadar olan zamanı kapsar. Bu dönemde aruz vezniyle şiir yazan şairlerin gittikçe azalması, yabancı edebiyat akımlarının etkisi, okuyucuların estetik zevkinin yükselmesi gibi faktörlerin etkisiyle slogan, politik görüşler gibi ana konular yerini sevgi, güzellik gibi konulara bırakarak insanın zengin iç dünyasını anlatmaya başlamıştır. Dolayısıyla Ahmetcan Osman başta olmak üzere, Batur Rozi, Abduqadir Jalalidin, İlğarjan Sadiq, Perhat Eliyas, Perhat Tursun, Tahir Hamut, Çojimuhemmet Muhemmet, Çimengül Avut, Galip Rahman, Adil Tunyaz, Ablet Abdureşit Berqi bu dönemin önemli temsilcileridir (Osman 2008: 43).

1. Guñga Şiir Tabiri

"Guñga" kelimesi Uygur Türkçesinde "muğlak, anlaşılmayan, açık olmayan" anlamına geliyor. Guñga şiir Modern Uygur edebiyatına özellikle şiire ait özel bir terim olup 1980'lerin ortalarından itibaren Uygur şiirinde görülmeye başlayan serbest tarz şiirlerdir. Söz konusu şiirler şekil ve üslupta geleneksel aruz vezni ve hece veznindeki şiirlerden tamamıyla farklılıklar göstermiştir. "Guñga Şiir" in tam olarak ne olduğu hakkında bugüne kadar ortak bir görüş ya da düşünce yoktur. Ancak bununla ilgili araştırmacıların ve şairlerin farklı düşünceleri vardır.

Araştırmacılardan bazıları bu tabiri "Öznelin manevi gücünü ve onun dış dünyaya bağlı unsurlarını yeniden organize eden, yeni badi dünya yaratan şiirlerdir" şeklinde tanımlıyor (Sultan 2006: 411). Bazı araştırmacılar Guñga şiiri, anlamı belli olmayan şiirdir ya da "Yéniçe Şiirler" (Yeni Şiirler) tabiriyle anılan özgün şiirlerdir (Kaşgarlı 2012:355) şeklinde açıklıyor. Bazıları ise Çağdaş Uygur edebiyatında önemli bir edebi hadise sayılan Guñga şiirin özelliğine baktığımızda onun taşıdığı anlama göre şekil ve imgeye önem vermesidir

(Freeman 2012: 73) diye ifade ediyor. Yine bazıları “aslında bu tür şiirleri Guñga şiir diye adlandırmak bu tür şiirlerin özelliğine uygun gelmiyor, maalesef Uygur edebiyatına böyle girdi. Guñga şiir insan tabiatına gizlenen muğlak şiirler olup insanın manevi değerine doğru derin çöken, insan mahiyetini yansıtmaya çalışan, yenice renk ve şekillerle, müzik, dil çerçevesinde tekrarlanmayan, duygunun güzelliğini gösteren şiirlerdir” (Jalalidin 1998: 1) şeklinde açıklama getirirken, eleştirmen Enver Abdurehim “ özgür düşünce ya da yeni fikirleri gizlice ifade eden, insanın gerçek iç dünyasını ifade eden şiirlerdir” şeklinde açıklama getirmektedir (Enver 1987: 76).

2. Guñga Şiirin Oluşması

Ahmetcan Osman’ın yurt dışında Çin’e göre açık bir ortamda edebiyat teorisi ve onunla ilgili bilgelere ulaşması, Batı edebiyatında XX yüzyılın başlarında meydana gelen post modernizm akımlarının bölgeye girmesine yol açmıştır. Kültür Devrimi, Çin’de 1966 - 1976 yılları arasında yaşanan sosyo-politik bir harekettir. Dönemin Çin Komünist Partisi Genel Başkanı Mao tarafından başlatılan bu hareketin amacı Çin toplumundan kapitalist, geleneksel ve kültürel unsurları temizleyerek ülkedeki komünizmi güçlendirmek ve parti içerisinde Mao’yu güçlü kılmaktır. Bütün ülkede yaşanan şiddetli fraksiyon mücadeleleri sırasında milyonlarca insan eziyet gördü. Bu insanlar, toplum önünde aşağılanmalar, keyfi mahkûmiyetler, işkence, sürekli tacizler ve mallara el konulması gibi birçok kötü muameleye maruz kaldı. Bu arada tarihi eserler tahrip edildi ve edebiyat kendi fonksiyonunu kaybederek tam anlamıyla propaganda amacı için kullanıldı, yaklaşık 10 yıl süren devrim sonucunda ülke her açıdan ciddi zararlar gördü (Wang 2001: 86).

Guñga şiirin oluşmasında, 1966 yılından 1976’ya kadar devam eden Çinin kültür devrimi gibi çalkantılı zamanların, yönetimin bıraktığı derin acıların, çapraşık duyguların, bastırılmış istek ve düşüncelerin -gerçi kültür devriminin sona ermesine rağmen kanun, devlet ve idari kurumlara tamamen güvencesini kaybeden aydınların düşüncelerini-doğrudan ifade etmeden imge ve sembolleri kullanarak gizemli ifade etmesiyle yakından ilgisi vardır (Osman 2008: 23).

Bunun dışında Guñga şiirlerin oluşmasına etkili olan diğer faktör ise Uygur edebiyatında sembolizm, sürrealizm gibi edebiyat akımlarını getiren ve Batı’da otuzlu yılların modası olan bu akım, Çin’in 1950’li yıllardan 1980’li yıllara kadar dış dünyaya kapanık olması nedeniyle Çin’e ve oradan da Doğu Türkistan’a, 1980’den sonra ulaşmıştır. Bu yeni akım, çağdaş Uygur şiirinde ilk görülmeye başladığı zaman, gelenekçi şairler, bu akıma anlaşılabilir diye karşı çıkarken, bu akımı destekleyenler geleneksel şiir tarzını Arap-Fars şiirinin kalıntısı diye inkâr etme eğilimi göstermişlerdir (Alimcan 1998:193)

Guñga şiirlerin özelliği yukarıda belirttiğimiz araştırmacılara göre şiirin başlığının içerik ile direkt bağlam taşımaması, konusunun istiare, tezat ve sembol ile ifade edilmesidir. Şairin duygu ve fikirlerinin esas anlatılmak istenen konu olmasıdır. Bu tür şiirler serbest tarzda ya da vezinsiz olarak mısra sayıları net olmayan şekilde yazılmıştır. Ancak mısralar arasında hissedilen boşluk, okuyucuyu kendi duygularıyla düşünmeye sevk etmektedir. Ahmetcan Osman, bu tür özgün şiirler yazan şairlerin başında gelir, dolayısıyla Ahmetcan Osman’ın 1982 yılında Suriye’ye gönderilmesi onun Çin’e göre özgür ve açık bir ortamda olması, edebiyat alanında dünyada gelişen akım ve bilgelere ulaşması da Guñga şiirin oluşmasında etkil olmuştur. Bu bağlamda Urumçi’de 1986 yılında “*Teñritağ*” adlı dergi, “*Yeñiçe Şiirler*” yani Guñga şiirlere yer vermiştir. Şair Ahmetcan Osman derginin ilk sayılarında “Hain Dağlar” adlı şiirini yayınlamış ve Guñga şiirler resmi şekilde Uygur Modern şiiri bünyesinde yeşermiştir. 1993 yılında Şair Ahmetcan Osman’ın yurt dışına gitmesiyle Guñga şiir sahasındaki genç kadrolar önceki coşkusu kaybetmiş ve gittikçe Guñga şiir akımı ya da Guñga şiir hareketi zayıflamıştır (Osman 2008: 26). Ancak Guñga

şairler Modern Uygur şiirinde önemli bir yere sahip olsa da bugüne kadar bu sahada yapılan araştırmalar çok az sayıdadır.

3. Şair Ahmetcan Osman'ın Hayatı

Guñga şiir akımının Uygurlarda ilk temsilcisi olan Ahmetcan Osman, 1964 yılında Urumçi şehrinde doğmuştur. Kültür Devrimi sırasında kömür ocağında müdürlük yapan babası Osman Bey “burjuvazi kapitalist” suçlamasıyla 6 sene hapse atılmış, hapiste ağır durumlarla karşılaşan babası ciddi sağlık sorunları yaşayarak hapisten çıkarılmış ve çok geçmeden vefat etmiştir. Genç yaşındayken babasının vefatı onun yüreğinde derin acılar bırakmıştır. Şairin annesi Cemile Hanım halk edebiyatıyla yakından ilgisi olan biri olup oğluna daima halk masalları, halk şiirleri öğretmiş, Ahmetcan annesinin öğrettiği halk şiiri ve masallarını küçük yaşlarda zihninde kodlamıştır. Ailesinin etkisinde edebiyat meraklısı olarak yetişen şair, henüz 12-13 yaşındayken şiir yazmaya başlamıştır. Ortaokulu başarıyla tamamlayan şair, 1977 yılında o dönemin en başarılı öğrencilerini kabul eden Urumçi Tecrübe Lisesine kabul edilmiştir. Liseyi başarıyla bitirip 1981 yılında Sincan Üniversitesi Dil Edebiyat Fakültesine girmiş, 1982 yılında edebiyat alanında yeteneğini gösteren Ahmetcan Osman, Eğitim Bakanlığı tarafından Suriye Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesine gönderilmiştir. Suriye’de iki sene Arap dili eğitimi alan şair, Arapça kaynaklar ile dünya klasiklerini tanımış ve edebiyat kaynaklarına ulaşma fırsatına sahip olmuştur. Edebiyat teorisi, sanat, felsefe ve psikoloji alanlarında birçok kitapları okuyarak kendi ufkunu genişletmiştir. Şairin o dönemde dünya klasiklerini ve edebi akımları tanınması, şairin Modern Uygur şiirinde başarılar elde etmesini sağlamıştır (Ahmetjan 2015: 2).

Şam Üniversitesinden mezun olduktan sonra 1990 yılında Urumçi’ye geri dönen şair, şiirlerinde kaleme aldığı özgürlük, vatan gibi konulardan dolayı resmi kurumlarda iş bulamamıştır. Bir süre Arapça dil kurslarında öğretmenlik yapar. Ancak gittikçe milliyetçi, bölücü gibi suçlamalar başlar ve 1994 yılında rejimin zorlamasıyla Urumçi’de yaşama imkânını yitiren şair, anayurdunu terk etmek zorunda kalır ve tekrar Suriye’ye gider. Orada yaklaşık 10 sene kalır ve şiirlerini Arapça yazarak yayımlar. 2004 yılı Ocak ayında Çin’in Suriye ile yaptığı iş birliğinden sonra Suriye Göç İdaresi tarafından sınır dışı edilir (İldico 1998: 98). Bunun üzerine Türkiye’ye sığınır, ancak Türkiye’ye geldikten birkaç gün sonra Çin’in etkisiyle buradan da sınır dışı kararı alınır. Bu karar üzerine şair, Uluslararası göç örgütlerinin yardımıyla 2004 yılının Ekim ayında ailesiyle beraber Kanada’ya göç eder ve oraya yerleşir.

4. Ahmetcan Osman'ın Edebi Şahsiyeti

Ahmetcan Osman sanat hayatına 1977 yılında henüz 13 yaşındayken Şincañ Halk Radyosunda sesli olarak yayımlanan “*Silergimu Dep Qoyay*” (Size de Söyleyeyim) adlı şiiriyle başlamıştır. Bundan hemen sonra halk şiiri tarzındaki çocuk şiirleri farklı dergilerde yayımlanmıştır. Dolayısıyla şairin erken dönem yaratıcılığı çocuk şiirleriyle başlamıştır. Ahmetcan Osman’ın edebi kişiliğini şekillendiren asıl unsur şiirdir. Ancak şiirin yanında az olsa da şiir eleştirisi eserleri de vardır.

1986 yılında yenilik, arayış, deneme amacıyla yayın hayatına başlayan “*Teñritağ*” dergisinde şiirleri yayımlanmaya başlar. Ancak “Hain Dağlar” adlı şiiri büyük bir etki yaratır ve böylece Guñga şiir tam anlamıyla modern Uygur şiirine girer. Aynı zamanda Ahmetcan Osman’da şair kimliği kazanmış olur. Söz konusu şiir yayımlandıktan hemen sonra ilgili şahısların dikkatini çeker ve eleştirmenler ardı ardına şiirle ilgili makaleler yazar. Söz konusu şiir sadece dört kelimedden oluşuyor.

Hain Dağlar

Qeni...

Nerde....

Miniñ... Benim...
 Ekis... Yankılanmış...
 Sadayim...?! Sedam...?!

“Nerde, Benim, Yankılanmış, Sedam” şiiri üç nokta ve soru işaretleri ile beraber verilerek şiirin anlamını tamamıyla okuyuculara bırakmıştır. Şiirdeki her kelime bir mısra yerinde kullanılarak, geleneksel şiirlerdeki kafiye, vezin formundan farklı şekilde yazılmış olup 1949 yılından bu yana slogan ve propaganda amacıyla kullanılan ve öyle devam eden, yenilik ve değişiklik görmeyen edebiyat meraklıları şiire büyük tepki göstermişlerdir. Ancak şair, herkesi farklı düşünmeye ve yorumlamaya sevk etmiştir. Araştırmacı, Dr. Memtimin Ala “şiirde uzun senelerdir manevi esarete sebep olan toplumsal kollektivizm efsanesini, mağlup olan ortak canlanma vadesi ve boş hayallere dolu ütopyalarda kendini kaybeden insanın aniden yaptığı isyanı, uzun süredir hakaret edilen bir insanın sesi vardır”(Ahmetjan 2015:12) diye özetlerken, eleştirmen Sidikhaci Ruzi “aslında hainlik insanlara göre bir özellikti ama sen şöyle gizemli dağların arasına girdin ki seslenirken sesinin yankısı aynen dönmüyor. Dolayısıyla yıllardır Uygur Türklerinin sesleri kendi topraklarında, yaşadığımız Tanrı dağları arasında artık yankısını kaybediyor, demek ki dağlar bize hainlik ediyor ” şeklinde özetliyor (Sidikhaci 1986:54).

Bundan hemen sonra Şair Ahmetcan Osman’ın Guñga şiirleri “*Teñritağ*” dergisinin “*Eziqqan Yollar*” (Şaşırılmış Yollar) başlığı altında verilmiştir. Şairin “*Bürkütsiz Uva*” (Kartalsız Yuva), “*Bu İkinci Yüzüm*” (İkinci Yüzüm), “*Quşlar*” (Kuşlar), “*Bezen*” (Bazen), “*Şeir Tinmaқта*” (Şiir Nefes Alıyor), “*Teşviş*” (Kasvet), “*Şair*”, “*Kişneydu Yürek*” (Kişniyor Yürek) gibi şiirleri derginin her yeni sayısında yerini almış ve onun etkisiyle birçok genç şair Guñga şiirleri coşkuyla kaleme almaya başlamıştır. Şairin farklı dergilerde yayımlanan şiirleri ve Suriye’de Arapça yazılan şiirlerinin Uygurca çevrisi toplanarak 1992 yılında “*Uygur Qizi Lirikisi*” (Uygur Kızı Liriği), 1996 yılında “*Ruh Pesili*” (Ruh Sezonu) adında kitap olarak yayımlanmıştır.

Şairin şiirleri hakkında bazı Arap eleştirmenler “Olympos medeniyeti ve Budizm medeniyeti ile karışan, Uzak Doğu derinliklerinden gelen bu ruh, bizim bin yıllardır kaybettiğimiz sihrimizi geri verdi” (Ahmetjan:1992:3) yorumunda bulunmuştur. Şairin şiirleri hakkında yine Alman araştırmacı Michael Friederich görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Ahmetcan Osman hem Uygur geleneğine hem de komünizim ideolojilerine karşı bireyselciliğe, şahıs özgürlüğüne önem veren, Uygurların hayatındaki alışkanlıktan kaynaklanan fikir zayıflığına karşı bazı şeylere şüpheyle bakan şairdir. Onun şiirleri aslında 1920’li yıllarda Rus edebiyatının etkisinde meydana gelen Tatar Türklerinin “*Avañgart*” şiir akımındaki şiirlerle benzerlikler taşıyor. “*Avañgart*” akımının önemli temsilcilerinden *Saghit Remiyev*, *Zeynep Bashirova*, *Ghadel Qutuy* gibi şairler vardır. Ahmetcan Osman’ın bazı şiirleri bazı noktalardan yukarıda bahsettiğimiz Tatar şairlerin şiirleriyle benzerlikler taşıyor, ancak bu benzerliklerin Ahmetcan Osman’ın gerçekten söz konusu Tatar şairlerden etkilendiğini ispat edemiyorum. Çünkü bildiğim kadarıyla onların şiiri Uygurca’ya hiç çevrilmemiştir, Urumçi’de bulunduğumda söz konusu Tatar şairlerin eserlerini Uygurca kaynaklarda bulamadım, belki onların hepsi farklı anlayışları aynı şekilde ifade etmiş olabilir” (İldico 2009: 100). Yine bu konuda Uygur Araştırmacı Dr. Memtimin Ala “Ahmetcan Osman Uygur şiir tarihindeki hacmi büyük ve derin etki gösteren bir hareketin lideridir, ona estetik uyanış ya da bir ıslah hareketinin danışmanı diyebiliriz. Şairin şiirlerinde Nevai’deki nefis dil, Şah Meşrep’teki isyankârlık, Abduhaluk Uygur’daki figan ve Sadir Palvan’ın doğruluğu vardır. Dolayısıyla o bir vatanın sonsuz hasretinde kalan, bir milletin mahrumiyetini ifade eden, bir dilin kaybolmasına içinden esefle belirten şairdir” (Ahmetjan 2015: 8-9) yorumunda bulunmuştur. Abdükadir Jalalidin şair ve onun şiirleriyle ilgili şu yorumlarda bulunmuştur: “Ahmetcan Osman

Suriye’de altı yıl okuması nedeniyle Arap şiirini yakından tanıdı, insan ruhunun karışık hadiselerdeki nazik kilitlerini açabilen müziksel Arap dili onu mâna semalarına, gezegenlerin arasına götürdü. Bunun etkisinde şairleri öncelikle sahte riyakârlıktan kurtardı, onlar şiiri içtimai, siyasi görevi var denilen slogandan şüphe ederek insani özellikleri ön plana koydu” (Jalalidin 1999: 43-44).

5. Ahmetcan Osman’ın Şiirlerinde Tema

XX yüzyıl Uygur edebiyatı klasik dönemlere göre büyük gelişmeler gösterdi. Edebiyat efsane ve kutsal hayallerden, yüce düşüncelerin oluşmasından, sadece soyluların zevk almasından çıkıp milletin özellikle insanın kaderiyle ilgilenmeye başladı” (Nurmuhemmet 2009: 37). Şair Ahmetcan Osman XX yüzyılın son dönem Uygur şiirinde insanın özgür ruhunu, zengin iç dünyasını şiirlerinde vezinsiz, kafiyesiz aks ettirerek, modern Uygur şiirinde büyük bir olaya imza atmıştır. Klasik şiirlerdeki “biz” düşüncesi “ben” şeklinde değişmiş (Osman 2008: 13) halka kendini tanıtmak, kendi hakkında düşünmeyi yaratıcılığının esas sorumluluğu olarak görmüştür. Şairin getirdiği büyük bir yenilik ise geleneksel şiirin formundan çıkmasıdır.

Ahmetcan Osman, her ne kadar en güzel şiirlerini vereceği çağda, vatanından ayrılmak zorunda kalmış olsa da şiirlerini incelediğimiz zaman zengin bir lirizm ve epik duygu, derin bir vatan ve halk sevgisi aynı zamanda büyük bir özgürlük ruhunu görürüz.

5.1.1 Vatan Sevgisi

Ahmetcan Osman’ın birçok şiiri Çağdaş Uygur edebiyatında önemli bir konu olan vatan konusunu içerir. Ancak vatan konusunu işlediği şiirlerinde, Çağdaş Uygur edebiyatındaki diğer yazar ve şairlere göre farklı bir üslup ve şekil benimsemiştir. Şairin şiirlerinde vatan doğrudan “ana” ya da “ata” gibi benzetme ve sembollerle değil, hüznü lirikleriyle derin bir hasret niteliğinde ortaya konmuştur. Şairin “*Dilber*”, “*Söyğimizniñ Nedikin Tüni*” (Nerde Sevgimizin Dünü), “*Veten*” (Vatan), “*Ömürlük Kéçe*” (Sonsuz Gece), “*Encür*” (İncir), “*Seni Soraymen*” (Seni Soruyorum), “*Şebnem*”, “*Baliliqtiki Vetinim*” (Çocuklukta Vatanım), “*Uygur Vetini En Yıraq Sürgüngah*” (Uygur Vatanı En Uzak Sürgün) gibi şiirleri farklı üslup ve özgün mısralarla işlenmiş vatan temalı şiirleridir. Şairin 1986 yılında kaleme aldığı Vatan şiiri şöyledir:

Vatan

<i>Lorelimu sen?</i>	Lorelei mısın?
<i>Eziq turdi nahşañ méni.</i>	Şaşırtırdı şarkın beni.
<i>Hada taşqa soquldum.</i>	Resife vuruldum
<i>Perhat bolmidim.</i>	Ferhat ¹ olmadım.
<i>Tahir bolmidim</i>	Tahir ² olmadım.
<i>Hesritiñde</i>	Hasretinde
<i>Sarañliqqa sunuldum.</i>	Deli oldum.
<i>Söygün abide</i>	Sevgin abide
<i>Özüñ ézitqu.</i>	Serap sen özün

Şiirdeki Lorelei aslında bir Alman efsanesinde geçen, Rhine Nehri’nde gemileri kazaya uğratmak için şarkısı ile gemicileri baştan çıkararak Alman Deniz Kızı efsanesidir³. Efsaneye

¹ Burada Ferhat-Şirin efsanesindeki Ferhat bahsi ediliyor.

² Tahir-zuhra destandaki Tahir bahsi ediliyor.

³ Detaylı bilgi için bakınız <https://tr.wikipedia.org/wiki/Lorelei>

göre Lorelei adlı güzel kız Rhine Nehri'nde Resif üzerine gizlenerek şarkı söylüyormuş, şarkısı o kadar da güzelmüş ki bunun etkisinde gemiciler kendinden geçerek sesin geldiği yöne gemisini sürüyormuş ve sonunda Resife vurulup parçalanarak ölüyormuş ve Lorelei de amacına ulaşmış oluyormuş. Dolayısıyla şair, Uygur Türklerinin vatan arayışını ve bu arayışın sonucunu Alman efsanesinden yararlanarak ifade etmiştir. Son mısralarda şaire göre vatan sevgisi onu serap gibi şaşırttığı, vatanını sevenlerin şaşırması olacağı yalın bir dil, değişik üslupla anlatılmıştır.

5.1.2. Millet Sevgisi

Ahmetcan Osman'ın şiirlerinde dikkati çeken önemli diğer bir konu ise millet ve millet sevgisidir. Şair millete olan derin sevgisini bazı şairler gibi gerçekleştirecek slogan, suni ve sahte şekilde ifade etmek yerine, milli kültür, efsane ve geleneklerden yararlanarak derin bir sevgi ile ifade etmiştir. Şair, Uygur geleneğindeki *muqam* (on iki makam), *etles* (geleneksel kumaş, ipek), *mohurka* (yöresel tütün), *duttar* (müzik aleti), büşük (beşik) gibi derin milli anlam taşıyan unsurları kullanarak okuyucuların dikkatine sunmuştur. Bunun dışında şiirlerinde Oğuz efsanesi, Böre (kurt) totemi, halk kahramanı Sadir palvan gibi halk efsanesi ve edebiyatından yararlanarak okuyuculara kendi kültürü ve kökeni ile ilgili bilgi vermeye çalışmıştır. Örneğin, "*Sadir Yetim Qalğan Beş Balisini İzdep*" (Sadir Yetim Kalan Beş Çocuğunu Arayıp), "*Yaridar Böriler Halsirmaqta*" (Sakat Kurtlar Bitkin Durumda), "*Çerip-Senem Opirasiniñ Untulğan Qismi*" (Gerip-Senem Operasının Unutulmuş Bölümü), "*Teverük*" (Yadigâr) gibi şiirlerde derin bir sevgiyi işlemiştir. Bunun dışında milletin vücudunda bulunan manevi zayıflıkları ortaya koyarak, bunları okuyucuların ciddi düşünmesine sunmuştur.

Ete/Yarın

1

Cimcit kéçe...

Sessiz gece...

Piçirlidi Tarim Tuyuqsiz

Fısıldadı Tarim⁴ aniden

-Teklimakan...

-Teklimakan⁵...

Hey, Teklimakan!

Hey, Teklimakan!

Öylep qoysaq Sadirni, qandaq?

Evlendirsek Sadiri⁶, nasıl?

Nuzugummu belen kız.

Nuzugumda⁷ iyi bir kızdır.

2

Teklimakan

Teklimakan

Ğuduñsidi uyqu arilaş.

Sayıkladı uykusunda

-Ete...ete...

-Yarın...yarın...

Uhla...uhla...

Uyusana...uyu...

Çarçap qalma uy...qu...siz...

Kendini yorma uy...ku...suz..

3

Uhliyalmidi,

Uyuyamadı,

⁴ Uygur bölgesinde bulunan bir derya ismi.

⁵ Uygur bölgesinde bulunan çölün ismi.

⁶ 19.yüzyıl Uygur halk kahramanı. Sadir Palvan hakkında geniş bilgi için bk. (Öger 2012: 110-119).

⁷ 19.yüzyıldaki Halk kahramanı.

Esney yatti uzaqqıçe.

Esneyerek yatti uzun bir süre

Bu şiirde muhteva ile şekil arasında da kuvvetli bir bağ görmekteyiz. Şiirde milleti için savaşı ve ağır kayıplar veren halk kahramanı Sadir Palvan'ın hayatıyla ilgili aktarımda ciddi sorunlar olduğu, bunun gibi milletin tarihine ilişkin önemli olayların unutturulduğu, manevi zaafılara ve yozlaşmalara düşüldüğü aktarılmıştır. Ayrıca şairin milletin geleceği ile ilgili düşüncesi yalın bir dil ve derin anlam taşıyan semboller ile ifade edilmiştir.

6. Dil Özelliği

Guñga şiirlerin önemli dil özelliği tuhaf, muğlak, anlamsız imge ve benzetmeler ile okuyucunun tasavvurunu etkileyerek bilinç duygusundan atlayarak bilinçaltına hitap etmesidir. Guñga şiirdeki bazı tuhaf imgeler gerçekten bazı sembolik anlam taşıyor (Freeman 2012: 5). Şair Ahmetcan Osman'ın şiirlerinin bir özelliği ise şiirlerinde kullanılan dildir. Şiir sahasındaki öncülüğünün yanında eserlerinde halkın dilini de çok başarılı biçimde kullanmıştır. Şair şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri oldukça az kullanılmış; sade ve yalın Uygur diliyle ifade etmeye önem göstermiştir. Bununla ilgili Dr. Mehmetim Ala "Ahmetcan Osman bir dil sihirbazıdır. O Uygur şiir diline en şiddetli şekilde dokunmuştur. Dolayısıyla siyasi düzeni koruyan dilin nüfuzuna teyakuz ederek şiiri dilin kafiye ihtiyacı için önceden ayarlanmasından kurtarmıştır. Böylece okuyucuların şiir okuma âdetine ciddi değişiklik getirmiştir" demektedir (Ahmetjan 2015: 17). "Bürkütsiz Uva" (Kartal sız Yuva) şiiri bu anlatıma bir örnektir: *Bürkütsiz Uva / Kartal sız Yuva*

1

<i>Köñgiler</i>	Gölgeler
<i>Kétidu...</i>	Gidiyor...
<i>Kélidu...</i>	Geliyor...

2

<i>Yürer gazañlar</i>	Dolaşiyor gazeller ⁸
<i>Restilerdin restilerge.</i>	Tezgâhlardan tezgâhlara.

3

<i>İşik qeqip yüridu şamal</i>	Kapı çalıyor rüzgâr
<i>Egeştürüp pesillerni.</i>	Dolaştırıp sezonları.

4

<i>Tohtaydu ay</i>	Duruyor ay
<i>Orivelip mohurkisini</i>	Sarıp tütününü
<i>Yürüp ketidu.</i>	Gidiyor tekrar.

5

<i>Üzük üzük poyiz avazi</i>	Kesik kesik tiren sesleri
<i>Yaşlar bilen nemdelgen.</i>	Yaşlar ile nemdenmiş.

6

<i>Bürkütsiz uva</i>	Kartal sız yuva
<i>Bu şehir...</i>	Bu şehir...

⁸ Burada kuruyarak dökülmüş ağaç yaprağından bahis ediliyor

Gördüğümüz gibi şiire dil açısından bakarsak, kullanılan dil yalın ve sade halk dilidir. Şiirin önemli özelliğinden biri de kelimelerin anlam tarzı sürekli yenilerek yeni anlamlar yüklenmesidir. Kesik kesik tren seslerinin gözyaşlarıyla nemlenmesi normalde anlam taşımaz, ama şairin öznel iç dünyasından çıkarak baktığımızda, bu mısraların şairin hüznü özlem duygusunu ifade etmek için kelimelerin anlamını sınırsız şekilde kullandığını gösterir. Dolayısıyla kimileri gidiyor yolcu olarak, kimileri gidenler için gözyaşı döküyor, şairin şiirdeki tasavvur gücü o kadar güçlenmiş ki tren sesleri insan gibi ağlıyor, bu şiir dilinin gücüdür (Jalalidin 1998: 53-54).

7. Şairin Tüm Şiirleri

Şairin bazı şiirleri Almanca, Fransızca, İspanyolcaya çevrilmiş olup kitap olarak yayımlanan şiirleri aşağıdadır:

Uygurca

Uygur Qizi lirikisi (Uygur Kızı Liriği) 1992

Ruh Pesili (Ruh sezonu)1996

Arapça

İkinci Yiqiliş (İkinci Düşüş) 1988

Toylar Siri (Düğünler Sırrı) 1990

Özlük Hamisi (Özlüğün Kurtarıcısı) 1997

Goya (Sanki) 1998

Men Olturaqlaşqan Sümer Harabiliqida (Benim Yerleştiğim Sümer Harabesinde) 2003

Tündin Nisivem (Tan'dan Nasibim)2006

İngilizce

Uyghur land, The Farthest Exile (Uygur Vatani, Uzak Sürgünlük) 2015

Japonca

"Ey, Uyghur Tupriqi" (Ey, Uygur Toprağı) 2015

Uygur Şairi Ahmatjan Osman Tallanma Şiirleri (Uygur Şairi Ahmetcan Osman Seçme Şiirleri) 2015

Sonuç

XX. yüzyıllara kadar aruz vezni geleneğiyle devam eden Uygur şiiri, daha sonra hece vezni ile devam etmiştir. Uygur edebiyatında 1980'li yıllarda oluşan Guñga şiir akımı çok önemli özellikler taşımaktadır. Ahmetcan Osman modern Uygur şiirinin en parlak temsilcilerinden biri olup nadir şiirleriyle Uygur edebiyatının gelişmesine katkıda bulunan, Uygurca, Arapça şiir yazarak çift dilde başarıyla Guñga şiir akımının temelini oluşturmuştur. Şairin şiirleri Modern Uygur şiirine büyük yenilikler getirmiş, bu tür şiirlerin şekil, anlam, üslup ve dil özelliklerinde büyük yenilikler yaratmıştır. İnsanın zengin iç dünyasına dayanarak slogan ve politik propaganda malzemesi olan şiire yeni bir diriliş getirmiştir. Okuyucuları insani değer, özgür düşünce, özgür ruh hakkında düşünmeye sevk etmiştir. Ancak Ahmetcan Osman her ne kadar yetenekli ve kaleme aldığı şiirler de ne kadar şaşırtıcı, etkileyici olsa da onun şiirleri üzerinde yeterli çalışma yapılmamıştır. Onun zorunlu olarak vatandan ayrılması ile bu tür şiirleri yazan genç şairler çok başarılı olamadı. Bugüne kadar bazı şairler bu tür özgün şiirler yazmaya devam etseler de Guñga şiirin 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların ortalarında yarattığı etki kendini göstermemiştir. Dolayısıyla Guñga

şiiir, Uygur şiiirinin 20. yüzyılda gerçek insanı çağırın bir isyanıydı, Ahmetcan Osman ise bu isyanı yankılandıran bir sestii.

Kaynaklar

- AHMETCAN Osman (2015). *Ahmetcan Osman Tallanma Şiirler*. İstanbul: Teklimakan Uygur Neşriyatı.
- AHMETJAN Osman (2015). *Uyghur Land. The Farthest Exile*. Los Angeles: Phoneme Media Press.
- ALİMCAN İnyet (1998). "Çağdaş Uygur Şiiri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2, s.191-201.
- ILDİCO Bellerhann Vd (2009). *Situating the Uyghurs Between China and Central Asia*. London: Ashgate Publishing Limited.
- ENVER Abdurehim (1987). "Dadillik Ve Yenilik", *Teñritağ Jörnili*, 1, s.74-78.
- FREEMAN Joshua (2012). İkki Guñga Şairniñ İjadiyiti Heqqide selişturma İzdiniş. *Şıncañ Pidağogika Unversitit İlmi Jörnili*. 3. s.73-78.
- FREEMAN Joshua (2012). *Uygur Guñga Şeirning Kelip Çiqişi, Tereqqiyati Ve İkki Yönilishi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Urumçi: Şıncañ Pidağogika Üniversitesi.
- İMİNJAN Ehmidi Qutluq (2001), "Uygur Hazirki Zaman Edebiyatının Şekillinişi Togrisida Karaşlirim", *Tarim Jörnili*, 11, s. 119-130.
- JALALIDIN Abduqadir (1998). *Eqil Mivisi Ve Şeytan*. Kaşgar: Kaşgar Uygur Neşriyatı.
- JALALIDIN Abduqadir (1999). "Şiiriyet Denizidiki Tenha Aral", *Şıncañ Medenyiti Jörnili*, 3, s.41-46.
- KAŞGARLI Raile (2012). "Komünist Çin Dönemi Uygur Şiiri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1, s.345-359.
- KOMİSYON (2013). *Çağdaş Türk Edebiyatları II*. Anadolu Üniversitesi Yay. s.140-179.
- NURMUHEMMET, Ömer Uçqun (2009). *20-Esirniñ Deslepki Yerimidiki Uygur Edebiyat Çüşençisiniñ Özgirişi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Urumçi: Şıncañ Üniversitesi.
- OSMAN Memet (2008). *Uygur Guñga Şiir Heqqide İzdiniş*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Urumçi: Sincan Üniversitesi.
- ÖGER Adem (2012). "19. Yüzyılda Yaşamış Bir Uygur Halk Kahramanı ve Şairi: Sadir Palvan", *Karadeniz*, S. 13, s. 110-119.
- SİDİKHACİ Ruzi (1986). "Şairniñ Hesiyyati Çiqiş Yoli İzdeydu", *Teñritağ Jörnili*, Deneme sayısı, s. 52-57.
- SULTAN Azat vd (2006). *Uygur Edebiyat Tarihi 4-Tom*, Beijing: Milletler Neşiriyati.
- WANG Xiao Feng (2001). *Modern Çin Edebiyatı Hakkında Seçme Makaleler*, Bei Jing: Meslek Üniversitesi Neşriyatı.